

NPF-relaterad problematik i grundskolan

Referensdokument

Innehåll

NPF-relaterad problematik i grundskolan	1
Målgrupp	1
Förkunskap	1
Om innehållet	1
Tidsåtgång	1
<hr/>	
Moment 1 – NPF-relaterad problematik	2
Inledning	2
Stress och NPF	3
Tics	4
Tvång	5
Inåtvända symtom	7
Eleverna som ofta säger nej	7
Elever som pratar selektivt	8
Psykisk ohälsa	9
Skolfrånvaro	10
<hr/>	
Reflektionsfrågor	13
Lärare och speciallärare	13
Specialpedagog	13
Resursperson	13
<hr/>	
Referenser	14

NPF-relaterad problematik i grundskolan

Målgrupp

Materialet vänder sig till dig som arbetar i grundskolan.

Förkunskap

Till den här delen är det bra om du har grundläggande kunskaper om NPF. Därför rekommenderar vi att du först tar del av innehållet i NPF i grundskolan.

Om innehållet

I arbetet kring NPF-relaterad problematik finns det sällan snabba eller kortsiktiga lösningar (Hanbury, 2007, Clements & Zarkowska, 2011). Det handlar alltid om den unika individens förutsättningar i relation till lärmiljön och vilket bemötande eleverna får av personer i sin omgivning.

Innehållet i det här materialet bygger dels på frågor som kommit in till SPSM, dels på de dialoger som myndighetens rådgivare har i kontakten med olika skolor. Syftet är att du ska få en övergripande kunskap.

Tidsåtgång

Räkna med en halvtimme för inläsning. Reflektionstid tillkommer.

Moment 1 – NPF-relaterad problematik

Här får du kort information om de vanligaste områden där problem uppstår för elever med NPF och elever som är i behov av liknande stöd.

Inledning

Skolans uppdrag är att ge alla elever förutsättningar och möjlighet att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Det står i skollagen och andra styrdokument och gäller alla barn och elever i samtliga skolformer samt i fritidshemmet. Elever som har svårt att uppfylla de olika betygskriterierna som finns i skolans ämnen ska få det stöd de behöver (SFS 2010:800).

I ditt arbete kommer du troligtvis möta elever med en diagnos inom neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF. Du kommer också möta elever som har liknande svårigheter men som varken utretts eller uppfyller kriterierna för en diagnos. Skolans uppdrag är att möta och stödja varje elev. Det finns inte något krav på diagnos för att eleven ska få stöd. Om en elev har behov av stöd i förskola eller skola ska eleven alltid erbjudas det (SFS 2010:800).

Det är troligt att du i ditt arbete kommer uppleva situationer där du blir osäker på om en uppgift ingår i din roll som lärare. Det kan vara svårt att veta när gränsen för ditt uppdrag är nådd eller kanske till och med överskriden. Därför är det viktigt att skolan har goda rutiner och en fungerande samverkan mellan huvudman och skolledning, elevhälsa, arbetslag och kollegor.

När problematiken blir för svår

Det ingår i skolans uppdrag att ge ledning och stimulans, extra anpassningar eller särskilt stöd till de elever som behöver det. Men det finns också situationer som skolan varken kan eller ska hantera på egen hand. När eleven är i behov av stödinsatser som ligger utanför skolans uppdrag bör skolan ha ett möte med vårdnadshavarna. De kan då söka stöd hos hälso- och sjukvård eller socialtjänst. Då kan skolan vara en viktig samarbetspartner.

Skolan behöver hitta strategier och rutiner för att lyfta blicken och se helheten kring eleven. Det kan ge viktiga ledtrådar om hur ni kan ge eleven bästa tänkbara anpassningar och stöd, men också för hur ni bäst bemöter såväl elev som vårdnadshavare.

Stress och NPF

Alla människor upplever ibland stressande situationer eller perioder. För vissa människor kan måttlig stress till och med verka prestationshöjande (Arnetz & Ekman, 2013). De flesta av oss tål ganska mycket stress, så länge vi får regelbundna tillfällen för återhämtning. Utan återhämtning och rekreation kan stress däremot vara skadligt (Combs et al., 2015).

Elever med NPF kan uppleva stress redan i yngre åldrar. Det kan öka risken för psykisk ohälsa i framtiden. Därför är det viktigt att försöka minska onödiga stressfaktorer i lärmiljön och i vardagen (Lorenz, 2018). En lärmiljö och undervisning som inte är anpassad och strukturerad kan vara en stor källa till stress. För att kunna utveckla strukturer och strategier som fungerar behöver man kartlägga elevens lärmiljö och ta reda på hur eleven upplever den.

Stress uppstår när det är en obalans mellan kraven och elevens förmågor. Barn och ungdomar med NPF har ofta ett annorlunda sätt att bearbeta information och sinnesintryck. Det kan öka risken för stress (Hirvikoski & Blomqvist, 2015). Graden av stress påverkas av elevens kognitiva förutsättningar och strategier för att hantera vardagen. Men den påverkas också av omgivningens förhållningssätt och bemötande (Bishop-Fitzpatrick et al., 2015).

Vi klarar alla av stress på olika sätt. En del elever är stresståliga. Andra är stresskänsliga och har svårt att klara av vardagliga stressfaktorer. För en elev med hög stresskänslighet kan något som kan verka obetydligt leda till starka reaktioner.

Vi reagerar alltså väldigt olika i stressituationer. En del personer undviker eller vägrar att delta i situationer som kan bli stressande medan andra sluter sig och blir tysta och mer inåtvända. Någon kan behöva söka trygghet hos andra, eller i kända rutiner och ritualer. En del får mer tydliga reaktioner som utbrott eller ångestattacker. Självskadebeteenden, problem med mat och sömn samt nedstämdhet och utmattning kan också förekomma (Lorenz, 2018).

Minska stressfaktorer i lärmiljön

För att minska onödiga stressfaktorer för dina elever kan du göra mycket:

Reducera störande sinnesintryck och undvik oförutsedda händelser

Många av de här eleverna har en annorlunda perception (Bogdashina, 2003 Attwood, 2011). Ljus, ljud eller andra intryck kan vara störande. Minska störande sinnesintryck så mycket det går. Elever kan bli stressade av oförutsägbarhet. Försök att undvika oförutsedda avbrott eller oplanerade aktiviteter (Öster et al., 2020).

Kartlägg elevens dag för att förstå vad som tar och ger energi

För en elev kan flera olika aktiviteter och situationer under dagen skapa stress. Se över hela dagen för att förstå elevens situation bättre (Lorenz, 2018). Det kan vara värdefullt för både dig och din elev att kartlägga dagen tillsammans. Titta på vilka platser, personer och aktiviteter som ger respektive tar energi (Lorenz, 2018).

Anpassa prestationskrav och förväntningar

Om eleven känner sig extra stressad under en period kan du behöva anpassa prestationskrav och förväntningar. Undervisningen och uppgifterna kan för en tid behöva utformas så att eleven klarar av att möta kraven med marginal. Många elever har svårt att automatisera kunskaper. I perioder av stress är det därför ofta en god idé att repetera kunskaper istället för att gå igenom nya moment.

Minska stressen på rasten

Vila och återhämtning är viktigt för oss alla. Men för elever med NPF och för elever med liknande behov kan vila eller rast skapa stress. Att delta i spontan, social samvaro med ostrukturerade aktiviteter med valmöjligheter, regler eller tävlingsmoment kan vara mycket stressande. Sådana pauser innebär inte alltid vila utan kan istället upplevas ostrukturerade, kännas osäkra och påfrestande (Lorenz, 2018). Olika individuella lösningar är bra för elever med NPF så den fria tiden på rasten inte blir en stressfaktor.

Kunskap om NPF

Du behöver kunskap om funktionsnedsättningen och hur en tillgänglig lärmiljö kan formis utifrån elevens behov. Den fysiska, sociala och pedagogiska miljön kan vara avgörande för om eleven upplever stress eller inte.

Tics

Tics innebär plötsliga, repetitiva, ofrivilliga rörelser och ljud. Det kan exempelvis vara blinkningar, ryckningar, muskelrörelser och ansiktsrörelser. Vokala tics är ofrivilliga ljud som hostningar och harklingar, eller att man känner att man måste säga speciella ord (Gillberg et al., 2015).

Det är vanligt att barn har tics under kortare eller längre perioder. Om ticsen är både verbala och motoriska och dessutom håller i sig i över ett år, kan det istället vara fråga om Tourettes syndrom. Ticsen ska då också ha en stor negativ inverkan på barnets liv (American Psychiatric Association, 2013).

Det är individuellt hur eleven påverkas av sina tics. I allvarigare fall kan ryckiga tics, exempelvis att eleven knycker med nacken, leda till nacksmärta (Gillberg et al., 2015).

Tics kan öka både vid stress och avslappning. Dessutom kan tidspress, värme, kyla, trötthet och att eleven är uttråkad öka förekomsten av tics. Frekvensen av ticsen kan variera (Gillberg et al., 2015).

Utgå ifrån elevens behov

Skolan kan vara en utmaning för elever med tics. Ticsen i sig kan skapa smärta och trötthet, försvåra läsning och skrivning och påverka koncentrationsförmågan. Det kan vara jobbigt att behöva prata inför klassen. I kontakt med klasskamrater finns dessutom en ökad risk för utsatthet och mobbning. Du behöver vara uppmärksam på detta och lyfta in förståelse för olikheter i ditt arbete med värdegrunden (Kutscher et al., 2016).

Det är alltid viktigt att prata med eleven själv om vad som fungerar bäst (Gillberg et al., 2015). En del elever beskriver att de försöker hålla tillbaka sina tics under skoldagen (Wemar, 2022). Då kan ticsen istället öka efter skoltid när eleven inte längre behöver lägga energi på att kontrollera dem.

Att stötta elever med tics

Du kan stötta och hjälpa elever med tics på flera olika sätt. Det är viktigt att stödet utformas i samråd med elev och vårdnadshavare. Om de vill kan någon från skolan förklara för klassen att elevens ljud och rörelser är ofrivilliga. Det är bra att undvika att uppmärksamma elevens tics, eftersom de kan visa sig oftare då. Att erbjuda pauser kan hjälpa eleven, eftersom tics kan vara tröttande. Eleven kan behöva jobba själv eller röra på sig en stund, för att sedan gå tillbaka till aktiviteten eller lektionen. Det kan vara skönt för eleven att tillsammans med läraren komma överens om en plats att gå till utanför klassrummet om eleven hamnar i en period av många tics (Wemar, 2022).

Tvång

Obsessive Compulsive Disorder (OCD) kallas också tvång eller tvångssyndrom. Det är en av de diagnoser som kan samvariera med NPF. (OCD-förbundet, 2020).

Yttrar sig på olika sätt

Tvång kan yttra sig på många olika sätt. Det är vanligt att det visar sig genom att eleven har olika ritualer för att lindra känslor av obehag. De kan även användas för att försöka förhindra händelser eller katastrofer som eleven känner rädsla inför. Eleven känner ofta sig ensam ansvarig för att det obehagliga ska undvikas (OCD-förbundet, 2020).

Ritualerna kan se olika ut och vara både synliga och osynliga. En del elever upprepar en handling, som att exempelvis tvätta händerna, för att de är rädda för smitta. Andra kanske har ett överdrivet behov av att kontrollera att lyset är släckt eller att spispattan är avstängd, innan de kan gå hemifrån. En ritual kan också handla om att räkna på ett visst sätt, att upprepa en ramsa eller en viss fråga väldigt ofta för att försäkra sig om något (OCD-förbundet, 2020).

Ritualer kan också skapa stress

Att hela tiden behöva utföra olika inre eller yttre ritualer kan skapa mycket stress hos eleven. Stressen kan påverka skolresultat och ibland också leda till utmattning (Gillberg et al., 2015). Vissa elever som upplever tvång skapar strategier för att helt enkelt undvika situationer som utlöser tvångstankarna. Om tvånget är kopplat till skolan kan det i värsta fall leda till att eleven inte längre klarar av att gå till skolan (OCD-förbundet, 2020).

Minska stressnivån

Många elever som upplever tvång lägger mycket kraft och energi på att kontrollera tvånget under skoldagen. Det leder ofta till att det blir mycket värre när de kommer hem. När svårigheterna i skolan inte är så tydliga kan lärare ha svårt att förstå dem (Adams et al., 1999).

Du kan stötta din elev och minska stressnivån genom att skapa en trygg miljö i klassrummet och förbereda eleven på eventuella förändringar under dagen. Det är bra om du tar reda på vad som skapar stressen i samråd med eleven och vårdnadshavarna. Att ha tålamod och förståelse för hur eleven kan uppleva sin vardag med tvångstankar är viktigt (Adams, 2004).

Kunskap om tvång

Även om skolan inte har något behandlande ansvar behöver undervisningen anpassas och eleverna stöttas. Ibland behöver skolan samarbeta med externa aktörer, som barn- och ungdomspsykiatri. Man behöver kunskap för att kunna anpassa undervisningen och lärmiljön. Det är också viktigt att lyssna för att förstå vad som kan vara till hjälp och vad som minskar stress i lärmiljön för den specifika eleven. Med den kunskapen som grund kan du sedan anpassa lärmiljön och undervisningen.

Inåtvända symtom

Det finns elever som varken tar plats eller hörs och syns i skolan. Ofta får de inte särskilt mycket uppmärksamhet. En del av dessa elever får i själva verket lägga all sin energi på att fungera under skoldagen och kommer många gånger efter i skolarbetet. Vissa av dessa elever kan ha en oupptäckt NPF.

Flickors symtom

Alla symtom kopplade till NPF är inte alltid lätta att upptäcka eller identifiera. Ofta skiljer sig symtomen åt mellan pojkar och flickor (Kopp, 2010). Flickor med NPF har större risk att utveckla inåtvända symtom än både pojkar med NPF och flickor utan NPF (Hinshaw, 2002). Symtomen riskerar att feltolkas och förväxlas med andra psykiatriska diagnoser (Biederman et al., 2006). Sådana symtom kan exempelvis vara ångest, depression, irritation, sömnsvårigheter eller tvångstankar. Det kan också visa sig genom psykosomatiska symtom som magont och huvudvärk (Nadeau et al., 2018).

Flickor med NPF visar inte lika ofta utagerande symtom i skolan. Det kan göra att omgivningen inte förstår att det i grunden handlar om NPF. Ofta uppträder flickor och sköter sig väl under skoldagen, det kan ta kraft och energi av dem. Följden kan bli att orken är helt slut på kvällen och att utbrott och känslor kommer fram hemma istället (Kopp, 2010). Dessa elever riskerar att bli utmattade av att ständigt försöka hålla ihop sig själva. De behöver upptäckas i tid så att en utredning kan påbörjas (Kopp, 2010, Nadeau et al., 2018).

Bygg en tillitsfull relation

Du behöver bygga tillitsfulla relationer med dina elever. De relationer du skapar är viktiga för att eleverna ska känna sig trygga och våga dela sina tankar om hur de upplever skolan. Det ökar även elevens delaktighet i vardagen. En god relation hjälper dig också i ditt arbete med att kartlägga eleven i lärmiljön. Ett gott samarbete med vårdnadshavare är också viktigt.

Eleverna som ofta säger nej

En del elever kan ha extra svårt att möta vanliga krav och förväntningar i vardagen. Det kan påverka elevens skolgång och övriga liv väldigt negativt (Gore Langton & Frederickson, 2015).

Vardagen ställer krav som de allra flesta elever klarar av. Men kanske har du någon elev som nästan alltid säger nej eller som försöker undvika kraven på olika sätt. Det är viktigt att kartlägga orsakerna. Forskningen som finns ger inte en klar bild över kravundvikande beteende. Det kan vara tätt kopplat

till autismspektrumdiagnoser eller relaterat till andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (Gore Langton & Frederickson, 2015, Gillberg, 2021).

Ett undvikande beteende

Elever som har svårigheter med krav har ibland ett undvikande beteende som uppstår för att eleven upplever olust när krav ställs. Eleven kan säga nej till dina förslag eller uppmaningar, även om det handlar om något som eleven egentligen tycker är roligt.

I stället för att säga nej kan elevens strategi vara att förhandla, undvika och försöka distrahera. Alla dessa beteenden handlar egentligen om att eleven försöker kontrollera situationen (Syson & Gore Langton, u.å.).

I skolan kan känsligheten för krav påverka elevens möjligheter att nå sin fulla potential. Det blir ett hinder för eleven att utföra olika uppgifter och aktiviteter. När du förbereder elever tidigt får de en känsla av kontroll och extra tid att processa vad som kommer ske (Syson & Gore Langton, u.å.).

Beroende på vilken typ av krav som ställs kan vissa elever skifta i humör och beteende ganska snabbt. Det kan bli svårt att reglera känslorna. Du kan försöka lära känna de tecken som eleven visar när oron ökar. Att sänka kraven för stunden kan vara hjälpsamt. Du kan också behöva se till att eleven har någonstans att dra sig undan för lugn och ro om oron blir för stor (Syson & Langton Gore, u.å.).

Elever som pratar selektivt

En del elever pratar inte med alla eller pratar endast med en eller några få personer. De kan exempelvis prata med kamrater men inte med läraren eller så pratar de hemma men inte i skolan. Det kallas att eleven pratar selektivt.

Det kan finnas många orsaker till att en elev inte pratar i skolan. En orsak kan vara selektiv mutism. Det kännetecknas av att eleven kan prata, men bara med vissa (Gillberg et al., 2015). Ofta är svårigheterna att prata i skolan också kopplade till en extrem blyghet, ångest och separationsångest (Engström, 2018).

En del elever med selektiv mutism har NPF (Steffenburg et al., 2018). Då kan det snarare handla om en känslighet än blyghet (Steffenburg et al., 2018).

Anpassa krav och skapa en god relation

Det är viktigt att skolan tidigt uppmärksammar att en elev inte pratar. Att samarbeta och samverka med vårdnadshavarna och andra externa parter är viktigt.

Du kan hjälpa eleverna genom att erbjuda möjligheter att vara delaktig i sociala situationer och ge utmaningar på en lagom nivå. Med hjälp av tydliggörande pedagogik kan du göra dagen så förutsägbar som möjligt för att underlätta för eleverna. Du kan också använda visuellt stöd i samtal där eleven exempelvis kan skriva eller peka för att uttrycka sina åsikter eller känslor (Hedevåg, 2016).

Läs mer om selektiv mutism på vår webbplats.

Psykisk ohälsa

Forskning visar att unga med NPF oftare lider av psykisk ohälsa (Bölte & Berggren, 2016). Det kan visa sig genom oro, ångslan, ångest och nedstämdhet. Det är också vanligt med fysiska symtom som huvudvärk, ont i magen eller värk i axlar, skuldror eller nacke (Linden-Boström & Persson, 2014).

Orsaker till psykisk ohälsa

En del personer med NPF har olika former av fobier och tvångssyndrom som kan påverka vardagen. Det kan kännas svårt när funktionsnedsättningen begränsar eller gör att man är beroende av andra, detta kan leda till nedstämdhet och depression (Bölte & Berggren, 2016).

Det är också vanligt att personer med NPF är känsligare för stressfaktorer, som i sin tur kan skapa en ohälsosam stressnivå och psykisk ohälsa (Lorenz, 2018).

Den ökade psykiska ohälsan märks hos både pojkar och flickor med NPF, men det är vanligare hos flickor (Linden-Boström & Persson, 2014).

Man kan säga att skolsituationen och relationerna i skolan medför en förhöjd risk för psykisk ohälsa för de här eleverna om inte stödjande strategier och strukturer finns (Bölte & Berggren, 2016).

Det är också viktigt att eleven känner sig hemma i något sammanhang, upplever sig vara accepterad och att vardagen känns hanterbar och meningsfull (Antonovsky, 2005).

Psykisk ohälsa kan visa sig på många olika sätt. Ibland kan det vara svårt att upptäcka att en elev mår dåligt. Det kan också vara svårt att veta vad man ska göra när man märker att en elev inte mår bra. Det är alltid viktigt att signalera till elevhälsan om man känner oro för sin elev.

Samarbete

Möjligheten att upptäcka elever som behöver stöd ökar om skolans personal har kunskap om psykisk ohälsa. Det ökar också beredskapen för att erbjuda elever tillfälliga stödinsatser (Elevhälsportalen, u.å.). Genom att se elevens situation ur olika perspektiv kan elevhälsan bidra till ökad förståelse för elevens situation. Elevhälsan kan också stötta, ge råd och vara handledare till pedagogerna (Skolverket & Socialstyrelsen, 2014). Om en elev mår dåligt påverkar det skolarbetet. Då behöver skolan göra anpassningar eller ge särskilt stöd. Det kan också finnas behov av att sänka kraven för eleven under en tid.

Det är skolans uppgift att samarbeta för elevens bästa. Skolans personal har olika kompetenser och behöver arbeta tillsammans (Sandahl, 2014).

Skolans uppdrag är att undervisa (SFS 2010:800). Om en elev har behov av mer kvalificerad hjälp kan elevhälsan lotsa eleven och vårdnadshavarna vidare till andra instanser.

Skolfrånvaro

En fungerande skolgång och fullständigt slutbetyg är en av de starkaste skyddsfaktorerna mot psykisk och fysisk ohälsa, svårigheter med försörjning, kriminalitet eller annat riskbeteende (Arvidsson & Vesterberg, 2020, Andersson, 2019). Ungefär sju procent av gymnasieeleverna har en problematisk skolfrånvaro. Det finns ingen säker statistik men problematisk skolfrånvaro finns även i grundskolan och förskolan (Gren Landell, 2018, SOU 2016:94, Skolverket, 2014).

Komplext begrepp för en heterogen grupp

Skolfrånvaro är ett komplext begrepp som inkluderar både giltig och ogiltig frånvaro. All frånvaro från skolan, även en långvarig giltig frånvaro, kan leda till negativa konsekvenser för eleven (Gren Landell, 2018, SOU 2016:94).

Elever med en problematisk frånvaro är en heterogen grupp, orsakerna till frånvaron varierar. Frånvaron kan bero på att skolan och undervisningen inte är anpassad på rätt sätt (Gren Landell, 2018, SOU 2016:94). Vissa av skolans miljöer och situationer, som matsalen och idrottsundervisningen kan vara extra svåra att klara av. Det kan även bero på konflikter och utsatthet (Larsson, 2016).

Kommer ofta smygande

Problematiskskolfrånvaro sker oftast inte plötsligt, utan kan komma smygande över tid. Flera negativa faktorer samspelar. Därför är det viktigt att vara uppmärksam och göra insatser tidigt (Forsell, 2020). Problemen märks oftast hemma först. Eleven kanske inte klarar av att gå upp på morgonen och gå till skolan. Det kan uppstå konflikter med vårdnadshavarna när de försöker motivera sitt barn att gå till skolan. Då är det bra om vårdnadshavarna förmedlar sin oro till skolan tidigt, så att man kan inleda ett samarbete (Forsell, 2020).

Viktigt med tidiga insatser

Om frånvaron ökar blir det svårare och svårare för eleven att ta sig tillbaka till skolan. Eleven kanske tycker det är jobbigt att ha kommit efter i skolarbetet eller att det är jobbigt att träffa klassen igen efter att ha varit borta en period. Ett bra bemötande, personlig relation och ett tryggt, mindre sammanhang är viktigt för att skolan ska kunna hjälpa eleven att minska skolfrånvaron och underlätta för eleven att komma tillbaka.

Att elevens psykiska mående ofta försämras av att inte vara i skolan påverkar förmågan att komma tillbaka. Det kan krävas mycket stöd för att eleven ska kunna återvända (Sveriges Kommuner och Regioner, 2013, Gren Landell, 2018, Forsell, 2020).

NPF och skolfrånvaro

Många elever med hög skolfrånvaro har svårigheter inom NPF (Carlberg & Granlund, 2019). För dessa elever kan det ta mycket energi att vara flexibla och anpassa sig till olika pedagogiska, fysiska och sociala lärmiljöer. Det kan också vara svårt för dem att skapa och bevara goda sociala kontakter. Svårigheter att planera och strukturera sitt arbete kan också bidra till stress. Framförallt i senare årskurser där kraven på dessa förmågor är större (Forsell, 2020).

Det underlättar om lärmiljön är tillgänglig och anpassad för elevens behov, och om det finns ett inkluderande socialt klimat i skolan som gör att eleven får en känsla av sammanhang (Bartonek et al., 2018).

Främja närvaro

Om en elev har upprepad eller längre frånvaro från skolan, oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig, ansvarar rektorn för att en utredning startas. Utredningen ska genomföras skyndsamt i samråd med eleven, elevens vårdnadshavare och elevhälsan. När utredningen har inletts ska rektorn se till att frånvaron snarast anmäls till huvudman. Rektorn har ett stort ansvar

för att identifiera och utreda frånvaro i skolan och att skapa förutsättningar för en skola som präglas av omsorg för individen (SFS 2010:800).

Det är svårt att veta varför elever går till skolan och varför de inte gör det. Många olika faktorer spelar in. Det är viktigt att skolan försöker hitta grundorsaken till frånvaron i samråd med vårdnadshavarna och eleven. Ansvar för lösningen på problemet får inte läggas på eleven. Vid ett närvarofrämjande arbete krävs lösningar på en mer övergripande nivå. Närvaro kan främjas genom organisatoriska och pedagogiska insatser för en god social och fysisk skolmiljö. Elevhälsan har en central roll i det närvarofrämjande arbetet och de bör arbeta såväl strukturellt som individuellt tillsammans med skolläda och personal (Gren Landell, 2018).

Framgångsfaktorer

Eleverna blir trygga och delaktiga av att känna tillhörighet, meningsfullhet och av att ha goda relationer i skolan. För många elever är lärarens förmåga att skapa och upprätthålla relationer till sina elever en förutsättning för lärande (Gren Landell, 2018). En god relation, att du visar intresse för eleven och elevens sätt att lära, bidrar till elevens engagemang.

En tillgänglig lärmiljö med olika vägar till lärande gör ofta att eleven känner sig mer delaktig. Om en elev inte känner sig delaktig är det enklare att ta beslutet att inte vara med på lektionen eller i skolan. Det kan i sin tur leda till exkludering och utanförskap (Aspelin, 2010).

Vikten av positiva strukturer och förväntningar

En lärmiljö med gott ledarskap i klassrummet och bra undervisningskvalitet som innehåller rutiner, struktur och förutsägbarhet är också faktorer som främjar närvaro. Det är viktigt att du har positiva förväntningar på dina elever och att du tror på deras förmågor. En god skolkultur, med förebyggande och proaktivt elevhälsoarbete och trygga övergångar mellan dagens olika aktiviteter betyder mycket (Andersson, 2019). Närvaron kan alltså öka genom att både den sociala och fysiska skolmiljön är anpassad för elever med NPF. Närvaron kan också öka genom organisatoriska och pedagogiska lösningar (Gren Landell, 2018).

Reflektionsfrågor

Reflektionsfrågorna kan användas enskilt eller i grupp och formuleras om så att de passar olika yrkesgrupper.

I materialet beskrivs tillstånd, utmaningar och problematik som förstärks eller ökar vid oro och stress.

Lärare och speciallärare

- Hur identifierar ni i arbetslaget orosmoment och stressfaktorer under skoldagen?
- Hur arbetar ni i arbetslaget främjande och förebyggande mot orosmoment och stressfaktorer?

Specialpedagog

- Hur identifierar ni i elevhälsan orosmoment och stressfaktorer under skoldagen?
- Hur arbetar ni i elevhälsan främjande och förebyggande mot orosmoment och stressfaktorer?

Resursperson

- Hur identifierar du orosmoment och stressfaktorer under skoldagen?
- Hur arbetar ni tillsammans på skolan främjande och förebyggande mot orosmoment och stressfaktorer?

Referenser

- Adams, G. B., & Burke, R. W. (1999). Children and adolescents with obsessive compulsive disorder: A primer for teachers. *Childhood Education, 76*, 2–7.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00094056.1999.10522061>
- Adams, G. B. (2004). Identifying, Assessing, and treating obsessive compulsive disorder in school-aged children: – The role of school personnel. *Teaching exceptional children 37*(2), 46–53.
<https://doi.org/10.1177/004005990403700206>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5 uppl.)* American Psychiatric Publishing.
- Andersson, H. (2019). *Ifous fokuserar Skolnärvaro*. Ifous.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Natur & Kultur Akademisk.
- Arnetz, B. & Ekman, R. (2013). *Stress: Gen, individ, samhälle*. Liber.
- Arvidsson, M. & Vesterberg, V. (2020). En ojämlig skolplikt? Problematisering av skolfrånvaro i en decentraliserad skola. *Utbildning & Demokrati 29*, 7–24. <https://doi.org/10.48059/uod.v29i1.1134>
- Aspelin, J. (2010). *Sociala relationer och pedagogiskt ansvar*. Gleerups Utbildning AB.
- Attwood, T. (2011). *Den kompletta guiden till Aspergers syndrom*. Studentlitteratur.
- Bartonek, F., Borg, A., Hammar, M., Berggren, S. & Bölte, S. (2018). *Inkluderingsarbete för barn och ungdomar vid svenska skolor: En kartläggning baserad på svaren från 4778 anställda vid 68 skolor*. Karolinska Institutet. <https://ki.se/media/104124/download>
- Biederman, J., Mick, E. & Faraone, S. V. (1998). Depression in attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) children: "true" depression or demoralization? *Journal of affective disorders, 47*(1–3), 113–122.
[https://doi.org/10.1016/s0165-0327\(97\)00127-4](https://doi.org/10.1016/s0165-0327(97)00127-4)
- Biederman, J., Monuteaux, M. C., Mick, E., Spencer, T., Wilens, T. E., Silva, J. M., Snyder, L. E. & Faraone, S. V. (2006). Young adult outcome of attention deficit hyperactivity disorder: a controlled 10-year follow-up study. *Psychological medicine, 36*(2), 167–179.
<https://doi.org/10.1017/S0033291705006410>
- Bishop-Fitzpatrick, L., Mazefsky, C. A., Minshew, N. J. & Eack, S. M. (2015). The relationship between stress and social functioning in adults

with autism spectrum disorder and without intellectual disability. *Autism research : official journal of the International Society for Autism Research*, 8(2), 164–173. <https://doi.org/10.1002/aur.1433>

Bogdashina, O. (2003). *Sensory perceptual issues in autism and aspergers syndrome: Different sensory experiences different perceptual worlds*. Jessica Kingsley Publishers.

Bölte, S. & Berggren, S. (2016). Bilaga 6, Personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. I Stockholms läns landsting och Kommunerna i Stockholms län (KSL). *Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa – Stockholms läns analys 2016*. <https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/stockholmslan/wp-content/uploads/2017/11/Bilaga-6-Analys-Personer-med-neuropsykiatrisk-funktionsnedsa%CC%88tning.pdf>

Carlberg, L. & Granlund, M. (2019). Achievement and participation in schools for young adolescents with self-reported neuropsychiatric disabilities: A cross-sectional study from the southern part of Sweden. *Scandinavian journal of public health*, 47(2), 199–206. <https://doi.org/10.1177/1403494818788415>

Clements, J. & Zarkowska, E. (2000). *Behavioural concerns and autistic spectrum disorder*. Jessica Kingsley Publishers.

Combs, M., Canu, W., Broman-Fulks, J., Rocheleau, C. & Nieman, D. (2015). Perceived stress and ADHD symptoms in adults. *Journal of attention disorders*, 19(5), 425–434. <https://doi.org/10.1177/1087054712459558>

Elevhälsportalen. (u.å.). *Förebygg psykisk ohälsa i skolan*. Hämtad 14 oktober 2021. <https://www.elevhalsportalen.se/skola/haloomraden/psykisk-halsa/>

Engström, C. & Ernholt, T. (2018). *Pratlust och talängslan*. Studentlitteratur.

Forsell, T. (2020). *”Man är ju typ elev, fast på avstånd”*: problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv. [Doktorsavhandling]. Umeå universitet. <https://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1510143&dswid=-7191>

Gillberg, C. (2021). Pathological Demand Avoidance (PDA). *Gillbergcentrum, Göteborgs universitet*. Hämtad den 6 oktober 2021. <https://www.gu.se/gnc/pathological-demand-avoidance-pda>

Gillberg, C., Råstam, M. & Fernell, E. (2015). *Barn- och ungdomspsykiatri*. Natur och Kultur.

- Gore Langton, E. & Frederickson, F. (2015). Mapping the educational experiences of children with pathological demand avoidance. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 16(4), 254–263.
<https://doi.org/10.1111/1471-3802.12081>
- Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro; att förebygga frånvaro i skolan*. Natur & Kultur Akademisk.
- Hanbury, M. (2007). *Positive behavior strategies to support children and young people with autism*. SAGE Publications Ltd.
<https://dx.doi.org/10.4135/9781446214169>
- Hedevåg, K. (2016). *När mallen inte stämmer*. Hedevåg Pedagogik.
- Hinshaw, S. P. (2002). Preadolescent girls with attention-deficit/hyperactivity disorder: I. Background characteristics, comorbidity, cognitive and social functioning, and parenting practices. *Journal of consulting and clinical psychology*, 70(5), 1086–1098.
<https://doi.org/10.1037//0022-006x.70.5.1086>
- Hirvikoski, T. & Blomqvist, M. (2015). High self-perceived stress and poor coping in intellectually able adults with autism spectrum disorder. *Autism : the international journal of research and practice*, 19(6), 752–757. <https://doi.org/10.1177/1362361314543530>
- Kopp, S. (2010). *Girls with social and/or attention impairments*. [Doktorsavhandling], Göteborgs universitet.
- Kutscher, M. L., Attwood, T. & Wolff, R. R. (2016). *Barn med överlappande diagnoser. ADHD, inlärningssvårigheter, autism, Asperger, Tourettes, ångest med flera*. Natur & Kultur Akademisk.
- Larsson, H. (2016). *Idrott och hälsa: i går, i dag, i morgon*. Liber.
- Lindén-Boström, M. & Persson, C. (2014). *Den psykiska hälsans skyddsfaktorer bland ungdomar med och utan funktionsnedsättning. Liv & hälsa ung i Örebro län*. Örebro läns landsting.
- Lorenz, D. (2018). *Stress och psykisk ohälsa hos elever med autism*. Gothia Fortbildning.
- Nadeau, K. G., Littman, E. B. & Quinn, P. O. (2018). *Flickor med ADHD – Hur de känner och varför de gör som de gör*. Studentlitteratur.
- OCD-förbundet. (2020). OCD. Hämtad den 6 oktober 2021.
<https://ocdforbundet.se/2020/10/20/ocd/>
- Sandahl, J. (2014). *Skolan som skyddsfaktor – om skolans betydelse för att avstå från kriminalitet bland ungdomar i Stockholms stad*. Stockholms stad, Utvecklingsenheten.

- SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera.*
<https://www.regeringen.se/48d4f6/contentassets/77af60bb1e264076b19e879d53d5b58a/saknad-uppmarksomma-elevers-franvaro-och-agera-sou-201694.pdf>
- SFS 2010:800. *Skollag.*
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket & Socialstyrelsen. (2014). *Vägledning för elevhälsan.*
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2016-11-4.pdf>
- Skolverket. (2014). *Frånvaro och närvaro i gymnasieskolan: en nationell kartläggning* (Rapport 416).
- Steffenburg, H., Steffenburg, S., Gillberg, C. & Billstedt, E. (2018). Children with autism spectrum disorders and selective mutism. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 14, 1163–1169.
<https://doi.org/10.2147/NDT.S154966>
- Sveriges Kommuner och Regioner. (2013). *Vänd frånvaro till närvaro. Guide för systematiskt skolnärvaroarbete i kommuner.*
<https://skr.se/download/18.583b3b0c17e40e3038448c6e/1642425871593/7164-947-8.pdf>
- Syson, Z. & Gore Langton, E. (u.å.). *Simple strategies for supporting children with Pathological Demand Avoidance at school.* PDA Society.
<https://www.pdasociety.org.uk/resources/information-booklet-from-zoe-syson-and-dr-emma-gore-langton/>
- Wemar, L. M. (9 mars 2022). Så kan skolan stötta elever med tourettes. *Specialpedagogik*. <https://www.lararen.se/specialpedagogik/sarskilt-stod/sa-kan-skolan-stotta-elever--med-tourettes>
- Öster, C., Ramklint, M., Meyer, J. & Isaksson, J. (2020). How do adolescents with ADHD perceive and experience stress? An interview study. *Nordic journal of psychiatry*, 74(2), 123–130.
<https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1677771>